

Tarih Okulu
Ocak-Nisan 2010
Sayı VI, 251-256.

Michel de Certeau, **Tarih ve Psikanaliz, Bilim İle Kurgu Arasında**, 213 sayfa, Çeviren: Ayşegül Sönmezay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, 1. Baskı, ISBN 978-9944-88-609-3, 18 TL.

Mustafa ALİCAN*

Bir sosyal bilimsel disiplin olarak tarih, tıpkı diğer sosyal bilimsel disiplinler gibi, diğer sosyal bilimsel disiplinlere muhtaçtır. Bu muhtaçlık durumu, disiplinel anlamda tarihin eksikliğinden ya da diğer disiplinlerin kudretinden değil, XX. yüzyılda entelektüel faaliyetlerin aldığı şekli üreten, “bilimsel olanı” belirleyen ve dayatan düşünsel konjonktür ile ilgilidir. Bütün bilim dalları, hatta bütün bilim dallarının alt dalları uzmanlaşmaya teslim ve kendilerine çizilen sınırlar içerisinde kalmaya razı olmuştur. Artık herkes “kendi alanında” konuşmaya başlamıştır ve “alanının dışına” çıkma densizliğini gösterenler, aktüalitenin egemenleri tarafından aforoz edilmektedir. Branş zindanlarında kendilerine vurulan zincirleri kırmaya çalışanlar, saptanmış normatifi sorgulama teşebbüsünde bulunanlar, anormal olmakla yaftalanmakta, dışlanmakta, etkisizleştirilmekte ve yok sayılmaktadırlar. Cari sistemin içerisinde yer bulabilmek isteyenler, kendilerine sunulan “sınırları egemenler tarafından çizilmiş ve belirlenmiş” olan özgürlükle yetinmeye zorlanmaktadırlar.

Sınırları net bir biçimde çizilmiş olan sosyal bilimsel disiplinlerin icracıları, bir yandan bu sınırların içerisinde çalışmanın güven duygusunu yaşarken, diğer yandan da yine bu sınırlar içerisinde çalışmanın getirdiği yetersizlik duygusuna mahkum olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Yeri geldiğinde “branşım değil” diyerek problemlerin “üstesinden gelme” becerisini gösteren “sosyal bilimciler,” entelektüel olmanın sorumluluğundan uzak, bilinçsiz bir bilim hayatının özne olduğuna inanan nesnelere olmaktadır. Aşırı uzmanlaşma ve spesifik branşlaşma, entelektüelliği yerküremizden sınır dışı etmek üzeredir. Az şey hakkında çok şey bilen adamlar, bütünü kavrama

---

* Arş. Gör., Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı.

konusunda yetersiz kalmak bir yana, bunu denemeye bile cesaret edememekte, teknik bilginin körleştirici zindanında ömür geçirmektedirler.

Görmek zorundayız: “Bilim adacıkları” sorunlarımızı çözebilmemiz noktasında bize yardımcı olamamakta, insanın düşünce dünyası, disiplinleri birbirine bağlayan köprülere ihtiyaç duymaktadır. Bundan dolayı, sözünü etmiş olduğum bütünleştirici köprüleri kurmaya çalışanlar anlaşılmaya çalışılmalı ve desteklenmelidir. Uzmanlaşma celladına teslim olmayan asiler, branşlaşma zindanına girmeyi reddeden entelektüel gerillalar özgürlük savaşçıları olarak görülmeli, yapıp etmeleri kutsanmalıdır. Peşlerine takılınmalı, ordularına asker yazılmalıdır.

Modernizmin parçalara böldüğü ve “bilimler” halinde ayırdığı insanın entelektüel birikimini bütüncül bir kavrayışla fethetmek isteyen ve entelektüele dayatılan “bilimsel sınırlara” itibar etmeyen önemli isimlerden biri, Fransız filozof, din adamı, tarihçi ve edebiyatçı Michel de Certau’dur. Antropoloji, filoloji ve psikanaliz ile yoğun olarak ilgilenmiş, yine kendisi gibi bir asi filozof olan Jacques Lacan tarafından kurulan Paris Freud Okulu’nun ortak kurucularından biri olmuştur. Uzun yıllar boyunca çeşitli üniversitelerde ders veren, 1968 olayları sırasında öğrencilerden yana tavır alan ve aynı zamanda da İsa Birliği’ne üye Cizvit bir din adamı olan Certau, tanıtımını okumakta olduğunuz kitabına bir sunuş yazısı kaleme alan Luce Giard’ın da altını çizdiği gibi, “*bilgi alanlarından birinden öbürüne geçerken, benzeri görülmemiş bir rahatlıkla yürüyüp*” gitmiş, disiplinler arasında var olduğu varsayılan çizgileri ve sınırları hiçe saymış, kuşatıcı bir entelektüel kavrayış geliştirme çabası içinde olmuştur. Nitekim tanıtımını yaptığımız “Tarih ve Psikanaliz” isimli derlemesinde de, onun, multidisipliner entelektüel birikimi açık bir biçimde görülmektedir.

Birçok “uzman” için, bakıldığında, “birbiri ile ilgisiz pek çok farklı alanlarda” kaleme alınmış makalelerden derlenmiş olan “Tarih ve Psikanaliz. Bilim İle Kurgu Arasında” başlıklı eser, Certau tarafından kaleme alınmış olup çeşitli zamanlarda çeşitli yerlerde yayınlanmış ya da sunulmuş olan “Tarih, Bilim ve Kurgu,” “Psikanaliz ve Tarih,” “Psikanalitik ‘Roman.’ Tarih ve Edebiyat,” “Michel Foucault’nun Kahkahası,” “Dilin Kara Güneşi: Miche Foucault,” “Mikro-Teknikler ve Panoptik Söylem: Yanılmaca,” “Tarih ve Yapı,” “Tarihte Mevcut Olmayan,” “Kokuşmuşluk Kurumu: Luder” ve “Lacan: Sözün Etiği” başlıklı on adet metnin oluşturduğu on bölümden oluşmaktadır. Eserin ilk kısmında “Yazar Hakkında” başlığını taşıyan ve yukarıda

göndermede bulunduğumuz Luce Giard tarafından kaleme alınmış, kapsamlı bir inceleme olan “Sunuş: Kendi Yolunda” başlıklı bir bölüm bulunmaktadır. Çalışmanın sonunda “Notlar” ve “Dizin” kısımları mevcuttur. Eserin, Ayşegül Sönmezay tarafından yapılmış olan Türkçe çevirisi, 2009 yılının Mart ayında Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından yayınlanmıştır.

Certau'nun kısa bir biyografisinin verildiği “Yazar Hakkında” dan sonra gelen Luce Giard imzalı sunuş yazısı, “Bir Bilim Dalından Ötekine,” “Seçme ve Oluşturma Alanları,” “Psikanalizle Karşılaşma,” “Psikanaliz ve Maneviyat Tarihi” ve “Bu Derlemenin Yayınlanması Hakkında” başlıklı altbölümlerden oluşmakta, “Sunuş: Kendi Yolunda” başlığını taşımaktadır. Başlıklardan da kolayca anlaşılacağı üzere, bu kısımda, uzun uzun Certau'dan ve onun entelektüel gelişiminden söz edilmektedir.

İlk bölüm, “Tarih, Bilim ve Kurgu” başlığını taşımaktadır. “Kurgular,” “Kurumda Çalışan Efsane Yazarı,” “Bilimsellik ve Tarih: Bilişim” ve “Bilim-Kurgu ya da Zamanın Yeri” başlıklarını taşıyan altbölümlerden oluşan bu bölümde, kurgu ile tarih, kurgu ile gerçeklik, kurgu ile bilim ve kurgu ile özgüllük arasındaki farklılıklar incelenerek işe başlanmakta, tarih disiplininin üretmiş olduğu tarihin gerçeklik ve kurgusalığa bakan yönleri incelenmektedir. Tarihin ne kadar kesin ve ne kadar matematiksel olduğu masaya yatırılmakta, konjonktürel aygıtların tarih üzerindeki, üretilen tarih metni ya da tasarılan tarih anlatısı üzerindeki etkileri ve tarihin uğradığı değişiklikler tartışma konusu edilmektedir. Yazar tarafından ilk defa Ocak 1977'de yayınlanan, birinci bölümü oluşturan bu metin, Kaliforniya'da düzenlenen ve Jürgen Habermas ile Albert Hirschmann'ın katıldığı bir kolokyumda İngilizce olarak sunulmuş, bunun yanında çeşitli yayın organlarında çeşitli dillerde ve çeşitli başlıklarla yayınlanmıştır.

İkinci bölüm, “Tarih ve Psikanaliz” başlığını taşımakta, “Zamana İlişkin İki Strateji,” “Freud ve Tarih,” “Gelenekler,” “Ulusal Türevler” ve “Yolculuklar, Yaklaşımlar” başlıklı altbölümlerden oluşmaktadır. Jacques Le Goff'un başını çektiği bir grup tarihinin hazırlamakta olduğu bir çalışma için kaleme alınmış olan bu metin, ilk kez 1978 yılında Paris'te yayınlanmıştır. Bu bölümde, tarih ile psikanaliz disiplinleri arasında kurulabilmesi muhtemel olan ilişki kurulmaya çalışılmakta, tarihin psikanalizden ne derece yararlanabileceği meselesi irdelenmekte ve bu ilişkiyi kurmaya çalışan bazı psikanalist ve tarihçilerin yapmış olduğu çalışmalar inceleme konusu edilmektedir.

Üçüncü bölümün başlığı “Psikanalitik ‘Roman.’ Tarih ve Edebiyat”tır. Bu bölüm, “Tarihsel Önvarsayımlar,” “‘Bilimsellik’ten ‘Roman’a,” “Tarihten Bir Trajedi, Bir Retorik,” “Bireycilik Karşısı Biyografi,” “Duygulanımlar İçin Bir Üslup İncelemesi,” “Şiir ve/ya Kurum” ve “Yazıya İnanmak” başlıklı altbölümlerden oluşmaktadır. Bu bölümü oluşturan metin, yazar tarafından ilk kez psikanalistlerin toplandığı uluslar arası bir toplantıda tebliğ olarak sunulmuş, 1981 senesinde bu toplantının belgeleri arasında yayınlanmıştır. Bu bölümde, bilimsel olmak ile edebi olmak arasında olduğu varsayılan çizgi üzerine düşünülmekte, psikanalitik romanlar çerçevesinde tarih ile psikanaliz arasındaki ilişkiler ve birbirlerine yönelik muhtemel katkıları incelenmektedir.

“Michel Foucault’nun Kahkahası” başlığını taşıyan dördüncü bölümü teşkil eden altbölümlerin başlıkları, “Düşüncenin Hayata Geçirilişi” ve “İktidar Uygulamaları”dır. Bu bölüm, Foucault’ya büyük bir hayranlık ve sevgi beslemekte olan yazar tarafından, 1984 yılında, ünlü filozofun ölümünden hemen sonra Yves Peyré tarafından talep edilmiş ve *Revue de la Bibliothèque nationale*’de yayınlanmıştır. Bu bölümde, Foucault’nun iktidar ile ilgili düşünceleri, iktidarın üzerimizdeki baskısı ve bu baskı karşısında yapabileceğimiz şeylerin keyfiyeti, Foucault’nun epistemolojisi ve yaklaşımları ışığında değerlendirilmiştir.

Beşinci bölüm, “Dilin Kara Güneşi: Michel Foucault” başlığını taşımakta, “Kara Güneş,” “Yorumlamadan ‘Yapısal Çözümleme’ye,” “Aklın Süreksizliği,” Süreklilikte Görülen İkircikli Hal: ‘Arkeoloji,’” “Dışarı Düşüncesi” ve “Ucu Açık Sorular” başlıklı altbölümlerden oluşmaktadır. Yazar tarafından ilk kez 1967 yılında Cizvitlerin kültür dergisi olan *Études*’de yayınlanan bu metinde, Foucault tarafından üretilen kavramlar, süreksizlik düşüncesi ve entelektüel kaos üzerine fikir yürütülmektedir.

Altıncı bölümün başlığı “Mikro-Teknikler ve Panoptik Söylem: Yanılmaca”dır. Bölümün altbölümlerinin başlıkları “Mikro-Tekniklerin Yapısı ve Çözümlemesi” ile “Bir Panoptik Kurgunun Üretiminde Kullanılan Mikro-Teknikler”dir. Bu bölümü oluşturan metnin ilk hali, Foucault’yu konu alan ve 1981 yılında düzenlenen bir kolokyum için İngilizce kaleme alınmıştır. Foucault’nun en önemli kitabının “Gözetim ve Cezalandırma” olduğunu düşünen Certau, bu bölümde, söylemsel olan ile pratik olan arasında bir paralellik kurmaya çalışan filozofun, özellikle *panoptikon* kaynaklı ya da *panoptikona* dayanan meselelerin ve mikro-tekniklerin yapısını irdeleyen düşüncelerini incelemektedir.

Yedinci bölüm, “Tarihe ve Yapı” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm, “Tarihin Sürprizlerinden Biri: 17. Yüzyılda Din Dünyasının Farklılığı,” “Tarihsel Geçmişin Yapısı,” “Tarihyazımında Şimdiki Zamanın Yapısı” ve “Tarih ve Onu Mümkün Kılmanın Koşulları (Kronolojiden ‘Yapı’ya)” başlıklı altbölümleri içermektedir. Bu bölüm, iki tarihçi, Raoul Girardet ve Pierre Nora ile 1969 yılında Katolik Aydınlar Birliği’nde halkın önünde yapılmış olan tartışmanın sonuçlarını kapsamaktadır. Disiplinel anlamda tarihin ve tarihyazımının yapısı üzerinde düşüncelerden oluşan bölüm, tarihsel olgunun yapısı üzerinde de durmaktadır.

“Tarihte Mevcut Olmayan” başlıklı sekizinci bölüm, “Nakil/Anlatı, Mesafe Koyma,” “Heterolojiden Söz Edilebilir mi” ve “Ötekinin Bıraktığı İzler” başlıklı altbölümlerden oluşmaktadır. Bu bölüm, yazar tarafından 1973 tarihli bir derlemeye yazılmış olan “Sonuç” bölümüdür.

“İki Arada. Psikanaliz ve Mistik Anlayış,” “Adlandırma. Soyluluk ve Kokuşmuşluk,” “İşkenceden İtirafa,” “Öteki de Var” ve “Kokuşmuşluk Geleneği” başlıklı altbölümlerden oluşmuş olan “Kokuşmuşluk Kurumu: Luder” başlıklı dokuzuncu bölüm, psikanaliz ile mistisizm arasındaki benzerlikler ve farklılıklar üzerine odaklanmaktadır. Burada mevcut olan metin, ilk kez, yazar tarafından Eylül 1977’de Freud Okulu’nda düzenlenen bir toplantıya sunulmuş bir bildiridir.

Onuncu ve son bölüm, “Lacan: Sözü Etiği” başlığını taşımaktadır. Bölümü oluşturan altbölümlerin başlıkları, “Traji-Komedi,” “Sanatçı Önde Gider,” “Yalan ve Yalanın Hakikati,” “Freud’un Geri Dönüşü,” “Hıristiyanlık Arkeolojisi,” “Etik Figürler Kuramı” ve “Bir Söz Siyaseti mi?”’dir. Pierre Nora tarafından editörlüğünü yapmış olduğu dergi için Certau’dan talep edilmiş olan bu metin, 1981 yılında Kaliforniya’da kaleme alınmıştır.

Certau’nun çeşitli makalelerinden derlenerek hazırlanmış olan eser, yazarın, disiplinler arasındaki sınırları silen geniş ilgi alanını yansıtmaktadır ve yazar, tarih ile ilişkilendirilebilecek ya da kendisi ile tarih kurulabilecek ya da tarih ile kendisinin kurulabileceği disiplinler üzerinde kalem oynatmıştır. Tarih, edebiyat, felsefe, antropoloji, filoloji, psikanaliz vb disiplinler arasındaki eklemleme noktalarını, tarihin merkezde olduğu bir çemberin etrafındaki disiplinlerin merkezle kurdukları ya da kurmaları muhtemel olan ilişki ya da gidişli-dönüşlü köprüleri imleyen geniş ölçekli bir harita misali en ince ayrıntılarına kadar hesap ederek kurgulamaya çalışmıştır. Fransız yazar, Michel Foucault ile ilgili üç ve Lacan ile ilgili bir bölümün mevcut olduğu

çalışmasında, postmodernist paradigmanın sularında da kulaç atmakta, tarih disiplini, nicel ve nitel anlamda ele alabileceği kadar çok ve farklı kanallarla masaya yatırmaktadır.

Temel anlamda psikanaliz odaklı makalelerden oluşan eser, Avrupa ve Amerika'da takriben bir yüzyıla yakın bir süreden beri tartışılmakta olan "psikotarihin sosyal bir bilim olup olmadığı/olamayacağı" meselesi ile ilgili bir fikir oluşturabilme niteliği açısından da değerlidir. Türkçe yayınlanan konu ile ilgili çalışmaların son derece yetersiz (nerdeyse yok denecek kadar az) olmasının da önemlilik katsayısını yukarı çektiği eser, Freud sonrası dönemin psikolojisinin tarihsel bir yöntem olarak kullanılıp/kullanılmayacağı ya da kullanılabilme olasılıkları ve biçimleri noktasında da önem arz etmektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki, tarihçilerin önemli ölçüde uzmanlık alanlarına sıkışıp kaldığı içinde bulunduğumuz dönemde, bu sıkışmışlıktan kurtulmak ve kendisine dayatılan sınırların ötesine geçmek isteyen bir tarihçinin kendisi için önemli, değerli ve yeri doldurulamaz bir rehber olarak görüp kullanabileceği yeterliliğe sahip olan Michel de Certeau'nun "Tarih ve Psikanaliz"i, yalınkılıç atılmış olduğu büyük bir boşlukta önemli bir işlevi yerine getirerek, enerjik araştırmacıların yeni keşiflerde bulunmasını sağlayacaktır. Türünün Türkçe'deki nadir örneklerinden biri olduğu için değerli olan bu kitap, yeni yönelimler peşinde olan araştırmacılar için iyi bir giriş kitabı olma özelliğini taşımaktadır. Umulur ki, keşfedilsin!